

Siyasal Görüşleri Çerçevesinde Kadir Mısıroğlu'nun Popüler Tarih Yazarlığı ve Yayıncılığında Metodolojik Sorunlar

Ekrem Mücahit SARI*
orcid/ 0000-0002-2973-0694

Öz: Bu makale, Kadir Mısıroğlu'nun popüler tarih yazarlığı ve yayıncılığına metodolojik açıdan yaklaşmayı amaçlamaktadır. Kadir Mısıroğlu, Türkiye'de popüler tarih alanında önemli bir figür olarak tanınmaktadır ve siyasal görüşleri çerçevesinde yayınladığı ve müdahalede bulunduğu metinler aracılığıyla tarih yazımını etkilemiştir. Ancak, bu çalışmada Mısıroğlu'nun yayınevi aracılığı ile yayınladığı eserlerde ve sosyal medya aracılığı ile ortaya attığı iddialarda ortaya çıkan metodolojik sorunlar ve bunların akademik titizlik açısından içerdiği sorunları ele almayı amaçlamaktadır. Öncelikle Mısıroğlu'nun hayatı ve düşün dünyasını anlatırken, tarih yazımındaki ve yayınındaki yaklaşımında objektiflik ve bilimsellik açısından zayıf noktalarını ve pejoratif yönünü vurgulamaktadır. Mısıroğlu'nun akademik düzeyde tarihçi olmasa da tarihçilik pratiği, genellikle ideolojik bir çerçevede şekillenmektedir. Ayrıca, Mısıroğlu'nun tarih anlatısında yer alan bazı yanlış bilgiler ve tarihi olayların yanlış yorumlamaları da ele alınmaktadır. Bu hatalı bilgiler ve yorumlamalar, tarih disipliniyle uyumsuzluk göstermekte ve genel bir kamuoyu yanılgısına yol açmaktadır. Makale, sonuç olarak, Mısıroğlu'nun popüler tarih yazarlığı ve yayıncılığında ortaya çıkan metodolojik sorunların, tarih disiplini açısından önemli bir tartışma konusu olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır. Akademik titizlik ve nesnellik ilkelerine dayanan tarih yazımıyla karşılaştırıldığında, Mısıroğlu'nun yaklaşımının eleştirel bir gözle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadir Mısıroğlu, sebil yayınevi, muhafazakarlık, tarihyazımı, popüler tarih.

Methodological Problems of Kadir Mısıroğlu in Popular History Writing and Publishing within the Frame of Political Thoughts

Abstract: This article aims to approach the popular history writing and publishing of Kadir Mısıroğlu from a methodological perspective. Kadir Mısıroğlu is recognized as an important figure in popular history in Turkey and has influenced the writing and discourse of history through his published works and interventions within the field, guided by his political views. However, this study aims to address the methodological issues that arise in Mısıroğlu's works published through his publishing house and his claims made through social media, emphasizing their significance in

* Doktorant, Kocaeli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ekremmucahitsari@gmail.com

terms of academic rigor. Firstly, while presenting Mısıroğlu's life and intellectual world, the article highlights the weaknesses and pejorative aspects of his approach to historical writing in terms of objectivity and scientific rigor. Although not a historian himself, Mısıroğlu's practice of history is generally shaped within an ideological framework. Furthermore, the article discusses the presence of incorrect information and misinterpretations of historical events in Mısıroğlu's historical narrative. These erroneous facts and interpretations not only lack harmony with the discipline of history but also contribute to a general public misconception. Consequently, the article emphasizes that the methodological issues arising in Mısıroğlu's popular history writing and publishing constitute an important subject of discussion within the discipline of history. When compared to historical writing based on academic rigor and objectivity, Mısıroğlu's approach necessitates critical evaluation.

Keywords: Kadir Mısıroğlu, sebil press, conservatism, historiography, populer history.

Extended Summary

Purpose

History is one of the social disciplines that involves various methodological issues all over the world. One of the situations frequently encountered during the collection of sources is the existence of multiple publications of the same text that have been published by many different publishers, the emergence of differences in editions, and difficulties or impossibilities in accessing the original source due to inaccessibility or various other reasons are among the situations that historians often encounter. This study aims to display the methodological issues concerning the works published and written by Kadir Mısıroğlu within the framework of his political views, which are consciously and purposefully presented concerning this general situation. Additionally, it is intended to be announced by observing the pejorative effect on memoir texts of Tarık Mümtaz Göztepe, Refi Cevat Ulunay, and İsmail Hakkı Okday, who are commonly cited in both academic and popular history texts.

Method

In this study, various translated works and commemorative texts were selected as the comparison method with prints and original texts from different publishers. After understanding the differences, both texts are included in the study. After informing the reader about the differences between the texts compared, it was observed for what purposes these differences occurred. The dangers that cause from and may cause from this situation in popular and academic historiography are exemplified and presented to the reader.

Results and Discussion

Kadir Mısıroğlu is recognized as an important figure in the field of popular history in Turkey. He has influenced the writing of history through the texts he has published and intervened within the framework of his political views. Mısıroğlu has a bias against Mustafa Kemal Atatürk and his revolutions, which have been declared abominable throughout his life. On the other hand, the environment in which he was born, grew up, and lived was conservative. In his later years, he was influenced by the *Büyük Doğu* magazine published by Necip Fazıl Kısakürek. At the same time, he also closely followed *Serdengeçti* magazine. Necip Fazıl's works had a significant place in his intellectual world, and he also carried out activities within the framework of the vague concept known as the "case" (*dava* in Turkish). The first of these activities was the publication of various books and magazines. His ideological discourse shaped around these magazines and books continued until he was stripped of his citizenship and exiled abroad. When he returned to Turkey with amnesty in the early 1990s, he continued his discourse and activities within the framework of Neo-Ottomanism and religious conservatism.

Mısıroğlu is capable of distorting any information or document that he thinks will serve the cause. For example, he meticulously distorted Tarık Mümtaz Göztepe's memoir text, certain expressions in Göztepe's book "İmam Şamil," Ziya Gökalp's intellectual biography written by Uriel Heyd, and Refi Cevat Ulunay's memoirs. Moreover, he is able to describe his own destruction in his own works. Therefore, he considers his actions entirely legitimate. On the other hand, the destruction he caused in Tarık Mümtaz Göztepe's memoirs was also repeated by Necip Fazıl Kısakürek, whom he regarded as a master. Tarık Mümtaz Göztepe sent a letter on Sebil Yayinevi's letterhead to Kadir Mısıroğlu, notifying and complaining about this destruction.

Within the framework of his ideological views, Kadir Mısıroğlu has found the opportunity to reach a wide range of audiences not only through his publications but also through social media. The speed and spread of social media in today's world have become an advantage for Kadir Mısıroğlu. He has used social media platforms such as YouTube and Twitter to spread his ideas. On these platforms, he widely disseminated distorted and factually incorrect information about Mustafa Kemal Atatürk and his revolutions. During the early years of the Republic, he selectively chose individuals who had opposed Mustafa Kemal for various reasons, turning their fundamental arguments into tools for his own ideological and political views rather than seeking to understand them.

Conclusion

The instrumentalized, pragmatic, and politicized understanding and approach to history in the mind of Kadir Mısıroğlu, one of the actors of the

conservative right-wing thought, has a pejorative effect on the knowledge produced by the scientific world. On the other hand, we think that this approach, carried through texts, publishing houses and social media with its line of thought, has been misused by people who have assumed the role of ideologists for some segments in the last hundred years of Turkey, and that it serves the effort to pollute, change and uniformise social memory and to create a new historical narrative.

The destruction caused by Kadir Mısıroğlu through his texts affects today's historiography and academic and popular history texts. It is thought that the primary source should be accessed as much as possible, especially in the works of memoir published by different publishing houses. On the contrary, if such access is not available, it is advisable to use the text as a source after conducting comparative readings.

Based on the example of Kadir Mısıroğlu, all kinds of texts that have been subjected to similar destruction should be announced to academic and popular culture readers. From this point of view, as the destruction of sources becomes known and announced, their usage will decrease, and to some extent, the damage they can cause over time can be mitigated.

Giriş

Kadir Mısıroğlu, yaşadığı yıllar itibari ile enformasyonun ve kitle iletişim aygıtlarının küreselleştiği ve bilginin yayılım hızının oldukça hızlandığı bir dönemde yaşadı. Özellikle kendisine ait Sebil Yayınevi aracılığı ile çeşitli kitaplar kaleme almasının yanı sıra uzun soluklu sayılabilecek Sebil Dergisi'ni de yayınlamak fikirlerini kitlelere ulaştırmayı başardı. Özellikle sağ-muhafazakâr görüşün temel argümanlarını destekledi ve savundu. Akademik tarihçi olmasa da popüler tarih türünde basılı metinler üretti ve konferanslar verdi. Bunun yanında sosyal medya yoluyla yayılım alanını da genişletti. Ulaştığı kitleler için *üstad* olarak isimlendirildi ve muhafazakâr düşünce hattının da taşıyıcılarından biri oldu. Mısıroğlu'nun zihinsel dönüşümünü, düşünce dünyasını ve dezenforme ettiği metinleri anlayabilmek için öncelikle şahsi hayatındaki bazı önemli olayları aktarıyoruz.

Kadir Mısıroğlu, 23 Ocak 1933 yılında Trabzon'un Akçaabat ilçesinin Dürbinar Mahallesi'nde doğdu. Küçük yaşta zayıf kalması sebebiyle yedi yaşına geldiğinde okula gidemedi.¹ İlkokulu Merkez İlkokulunda ve ortaokulu Akçaabat

¹ Mısıroğlu'nun fiziki zayıflığını aşabilmek için uygulanan yol dikkat çekicidir. Mısıroğlu, biyografisinde şu ifadelerle anlatmaktadır: *"Vâlidemin anlattığına göre hiç ana sütü emmediğimden, çocukken gâyet cılızmışım. Hatta bu sebeble dört yaşına kadar yürüyememişim. Bir gün kapıya gelen dilenci kılıklı biri Vâlideme: - Bu*

Orta Mektebi'nde bitirse de babası okumasını istemedi ve bir süre terzi çırağı olarak çalıştı. İlkokul yıllarında özellikle Hz. Ali'nin savaşları hakkında kitaplar okuyordu. Okuma alışkanlığının sürekliliği ve yoğunluğu nedeni ile annesi şuurunun bozulacağından endişe etmekteydi. Bu nedenle annesi, bir gün tüm kitaplarını evinin avlusunda yaktı. Ortaokula devam ederken (1947) Cumhuriyet Halk Partisi, Mustafa Kemal ve inkılaplara dair bakış açısını kazanmasında büyük bir etkiye sahip olduğunu ifade ettiği Necip Fazıl Kısakürek'in *Büyük Doğu* dergisi ile tanıştı. Diğer yandan çocukluğundan itibaren yaşadığı evde *dindar* bir hava esmesinin yanı sıra Mustafa Kemal ve inkılapları zaten *menfur* ilan edilmişti. Dolayısıyla sahip olduğu ve savunduğu fikirlerin istikametinin ilk nüvesi bu minvalde oluşmaya başladı. 1948 yılında sınıf arkadaşları ile Mustafa Kemal Atatürk hakkında yaşadığı bir tartışma nedeniyle okuldan uzaklaştırma cezası aldı. Lise hayatına Trabzon Lisesi ve Trabzon Muallim Mektebi'nde devam ederken milliyetçi görüşlere sahip arkadaşlar edindi. 1950 yılının başında lise öğrenimine devam ederken *Sebilürreşad* ve *Serdengeçti* dergileri ile tanıştı ve Türk Milliyetçiler Derneği'nin Akçaabat Şubesi'ni açtı. En yakın arkadaşı 27 Mayıs Darbesi esnasında öldürülen Özdemir Kazancıoğlu idi (Mısıroğlu, 4). Özellikle 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından görece şekilde esen özgürlük rüzgârı, Mısıroğlu'nun milliyetçi-muhafazakâr yazarları takip etmesinde önemli rol oynadı. Zira o yıllarda özellikle Necip Fazıl, *Büyük Doğu* dergisinde geçmiş uygulamaları ve devrimci hareketi eleştiren oldukça sert yazılar kaleme almaktaydı. Diğer yandan Necip Fazıl, Milli Türk Talebe Birliği'ni de komünizmle mücadele kapsamında etkili bir araç olarak kullanmaktaydı. Mısıroğlu'nun düşünceleri de 1950'li yıllarda milliyetçi-muhafazakarlığın yoğunlaştığı politik bir atmosferin içinde şekillenmekteydi.

Mısıroğlu, üniversite öğrenimine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 1954 yılında başladı. 1945'te önce Tan Gazetesi matbaasının basılması ile başlayan öğrenci hareketleri, o yıllarda muhafazakâr görüşün komünizmle mücadele hareketinin önemli ayaklarından biriydi. Öğrenci hareketlerinin muhafazakâr kanadında Necip Fazıl'ın etkisi hem Ankara da hem de İstanbul'daki üniversitelerde hissediliyordu. Kökleri, 1910 Darülfünun'a kadar götürülen Milli Türk Talebe Birliği'nde 1949 yılında resmen kurulmuştu (Koç, 2021: 27-29). Diğer yandan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde akademisyen olan isimler tarafından da 1954 yılında *Forum* dergisi yayınlanmaya başladı (Akkaş, 2004: 18). Esasen MTTB'nin etkin olduğu yıllar 1960 -1980 arası olsa bile 1950'li yıllar boyunca Mısıroğlu, öğrenci hareketlerinden etkilenmiş ve böyle bir politik atmosfer altında üniversite eğitimine devam etmişti.

Mısıroğlu, eğitim süresi boyunca *davas*ı için çeşitli çalışmalarda bulundu. Özellikle genç insanlarla bir arada olabileceği ve *davayı* yayabileceği bir alan olarak

çocuk neden hep oturuyor?" diye sormuş. vâlidem de cılızlıktan yürüyemediğimi izah edince adam: Siz buna bir kurban kesiniz. Kurbanın kanıyla kendisini belden aşağıya yıkayınız. Kan vücudunda üç gün kalsın. Üç gün sonra normal su ile yıkayıp kanları temizleyiniz. Allah (c.c.)'ın izniyle yürür!.." demiş. Validem kendisine bir ikram için odaya girip çıktığında kapıdaki bu zatın kaybolduğunu görmüş. Bu işte bir fevkaladelik olduğunu düşünerek o gün adamın dediğini yapmış ve böylece yürümüşüm." (Mısıroğlu, 1-2) (<https://kadirmisiroglu.com/tercemei-hal.html>)

fark ettiği *Vefa, Seyhan, Karadeniz* ve *Yıldız* Talebe yurtlarında çeşitli görevler aldı. Faaliyetleri nedeni ile Ahmet Emin Yalman o yıllarda *Vatan* gazetesinde aleyhinde bir yazı da yazdı. Üniversite öğrenimi boyunca tarihe ilgi duydu. 1964 yılında Sebil Yayınevi'ni kurdu ve *Lozan Zafer mi Hezimet mi* isimli ilk eserinin birinci cildini yayınladı. Bu kitap 1970 yılında ikinci baskısı yapılacakken 5816 sayılı "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" gereğince toplatıldı. Hakkında açılan dava ise 1974 yılındaki umumi af ile düştü. Ayrıca 1970 yılında İstanbul Milli Türk Talebe Birliği'nde harf inkılabı hakkında yaptığı açıklamalar nedeniyle yedi yıl hapis ve beş yıl kamu cezası ile yirmi ay sürgüne mahkûm edildi. 1974 yılında Bakırköy Akıl Hastanesi Adli servisin kontrolünden geçmesinin ardından aynı yıl çıkan genel af ile hapisten çıktı. Öte yandan 1960 yılında da Necip Fazıl ile yakınlığının bilinmesi nedeniyle de bir soruşturma geçirdi ve kısa süre tutuklu kalmasının ardından salıverildi. 1976 yılından itibaren Sebil Dergisi'ni çıkarmaya başlamışsa da Mustafa Kemal Atatürk hakkındaki yazıları nedeniyle 163.madde kapsamında hakkında birçok dava açıldı. Bu davalardan kurtulmak amacıyla 1977 yılında Milli Selamet Partisi'nden milletvekili adayı olmuştu. O yıl milletvekili olamasa da 1978 yılında aynı partinin Genel İdare Kurulu'na seçilmişti. 1980 darbesinin ardından hakkında tutuklama kararının çıkması nedeniyle yurt dışına kaçtı. Almanya'da oturma izninde yaşanan problemler nedeniyle İngiltere'ye geçti. 1983 yılında Türkiye'ye dönmesi yönünde yapılan çağrılara cevap vermediğinden vatandaşlıktan çıkarıldı. İngiltere'den siyasi iltica hakkı istedi ve kabul edildi. Türkiye'de sahibi olduğu mallar açık artırma ile satıldı (Mısıroğlu, 6).

1991 yılında çıkan Terör Kanunu ile Türk Ceza Kanunundan 163.maddenin çıkarılması ile Türkiye'ye geri döndü. 1990'lı yıllardan ölümüne kadar çeşitli basın yayın faaliyetlerine ve Sebil Yayınevi aracılığı ile çeşitli metinleri neşretmeye devam etti. 2001'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nde resmi bir görev almadı. Ancak yazıları ve eleştirel videoları nedeniyle dini muhafazakarlık görüşüne yakın kesimlerce düşünceleri benimsendi. 5 Mayıs 2019'da İstanbul'da öldüğünde cenazesine Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, AKP'li Nurettin Canikli, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın oğlu Bilal Erdoğan, TBMM Başkanı Mustafa Şentop, AKP'li vekil Ahmet Hamdi Çamlı, AKP'li İsmail Kahraman cenazeye katıldı.²

Mısıroğlu'nun Muhafazakâr Düşünce Dünyasına Genel Bakış

İlk kez ortaya çıktığı Avrupa'da bir doktrin olarak muhafazakârlığın tanımlanması oldukça güçtür. Edmund Burke'ten (1790) Lord Hugh Cecil'e (1912) ve Lord Hailsham (1947)'dan 1980'lerde Roger Scruton'a (1980) kadar, siyasal muhafazakârlığın felsefi temellerini inşa etmeye çalışanların, muhafazakârlığın esas nitelikleri konusunda kayda değer bir tutarlılık sergilediklerini söylenebilir.

²Bkz: <https://www.indyturk.com/node/28471/haber/kadir-m%C4%B1s%C4%B1ro%C4%9Flunun-cenazesi-topra%C4%9Fa-verildi>, (Erişim Tar. 4.4.2023)

Bir düşünce biçimi olarak muhafazakârlığın babası olan Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France* isimli eserinde, keskin devrimsel dönüşümleri reddetmesi ve tarihsel kazanım olarak gördüğü kültürel değerlerin korunması gerektiğini savunur. Eğer bir yapı değiştirilecekse bunun diyalog yoluyla sağlanacak mutabakatla, evrimsel bir değişim izleğinde yapılması gerektiğini iddia eder (Bknz: Burke, 1790). Ayrıca muhafazakâr düşüncenin vasıfları olarak altı tema geliştirir. Bu temalar; dinin önemi, reform adına kişilere haksızlık yapılması tehlikesi, rütbe ve görev ayrımlarının gerçekliği ve arzu edilirliliği; özel mülkiyetin dokunulmazlığı, toplumun bir mekanizmadan ziyade bir organizma olduğu görüşü, geçmişle kurulan sürekliliğin değeri, şeklindedir (Kirk, 2017: 11-26; Ayrıca Bkz: Nisbet, 1977; Erdoğan, 2004; Duman, 2004).

Kıta Avrupası muhafazakârlığının seçkin temsilcisi Karl Mannheim ise, yarı bilinçli gelenekselcilikten bilinçli siyasal muhafazakârlığa geçişi; sınıf temelli kapitalist toplumun ortaya çıkışının bir sonucu olarak görür. Bu dinamik hareketin dışavurumları zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir, fakat belirleyici dünya görüşü bir dizi son derece istikrarlı tutuma dayanır. Bunlar, bireysel, somut, niteliksel, tarihsel ve organik olana kuvvetli bir bağlılık ve kolektif, soyut, niceliksel, pragmatik, mekanik ve evrensel olanın reddini içerir (Mannheim, 1996: 124). Diğer yandan Mannheim, *İdeoloji ve Ütopya* adlı eserinde kendini çevreleyen 'varoluş'la uygunluk içinde bulunmayan bir bilinci ütöpik bir bilinç olarak tanımlarken (Mannheim, 2002: 20) muhafazakarlığı da ütöpik bilincin bir şekli olarak adlandırır (Mannheim, 2002: 251; Ayrıca bkz: Akkaş, 2000).

Siyasi ve felsefi muhafazakarlık, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren ortaya çıktı ve dönüşüm sürecinde Türkiye'ye geçişe başladı. Jön Türkler, hem materyalizm, natüralizm gibi Aydınlanma düşüncesini yansıtan fikirlerden hem de pozitivizm, solidarizm ve Sosyal Darwinizm gibi Aydınlanmaya yönelik muhafazakâr tepkinin atmosferinde biçimlenmiş fikirlerden etkilenmişlerdi (Söğütü, 2011: 170). Yine de muhafazakâr düşünce Türkiye'de 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar güçlü bir etki göstermedi. Osmanlı İmparatorluğu'nun reform sürecinde, Prens Sabahaddin, taşranın ileri gelenleri veya ileri gelenleriyle eşleştirilen yeniden canlanan aristokrasi için merkezi bir rol oynadı (Ayrıca bkz: Akkaş, 2003; Bora, 1997: 6-31; Güngörmez, 2014: 161-179). 1910-1940'lı yıllar arasında siyasi muhafazakarlık, İsmail Fenni Ertuğrul, Babanzade Naim, Filibeli Ahmet Hilmi gibi isimlerin kaleme aldıkları eserlerde kendini gösterdi (Bkz: Ülken, 1992; Mollaer, 2017).

1946 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin seküler çizgisi belirli oranda devam etse de 1946'da Türk siyasal yaşamında önemli bir değişiklik oldu ve kurucu Cumhuriyet Halk Partisi seçimlerde oy kaybetmeye başladı (Gökmen, 2004: 132-136). 1950 yılında ise bu durum iktidarın kaybedilmesi ile sonuçlandı ve Demokrat Parti işbaşına geçti (Bkz: Albayrak, 2004; Eroğul, 2019, Karpas, 2019; Timur, 2020). 1950'li yıllarda Necip Fazıl'ın sahibi olduğu *Büyük Doğu* dergisi o yıllarda Türk milliyetçiliğini İslami bir kimlik ile harmanlayarak 1930'lu yılların görece seküler anlayışının aksine bir çizgi izliyordu (Bkz: Bora, 2021; Bora, 2017).

Necip Fazıl, 1945'ten sonra yazdığı yazılarda açıkça inkılap karşıtlığını ortaya koyan metinler kaleme almaya başlamıştı. Bu noktada özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin temel iddialarını oluşturan tarih yazımına büyük tepkiler gösteriyordu. Diğer yandan muhafazakâr bir anlayış içinde değerlendirilebilecek Osman Yüksel Serdengeçti'nin *Serdengeçti* dergisi de benzer bir çizgide ilerlemekteydi. Her iki derginin sahibi, inkılâp tarihi karşısında, İslâmî endişelerle ortaya çıkan popülist söylemlerin dinî muhafazakârlığı ön plana çıkaran bir popüler tarihçiliğin doğuşunda da önemli bir role sahipti (Özcan, 2011: 244-245). Dolayısıyla sonraki yıllarda sağ milliyetçi-muhafazakâr anlayışın temel argümanları, popülist söylemleri ve gündelik siyasetin aktörleri açısından elverişli enstrümanlar yaratılması hususunda gelenekselleşen bir yapının tohumları atılmıştı.

Cumhuriyet'in inşa ettiği tarihin olgusal olmaktan ziyade olguların ideolojik amaçlı kullanımını sağlayacak kurgusal bir yapıya sahip olması ve ana bazı kavramlar üzerinden (*inkılap, irtica vb.*) anlatı inşa etmesi, övgü ve sövgü dilinin yerleşmesi için müsait bir alan yaratmış olacaktı (Özcan, 2011; 247). Dolayısıyla ilerleyen yıllarda Mısıroğlu'nun kaleme aldığı eserler belirli oranda anti-kemalist bir çizgiye yaklaşıyordu. Özellikle yukarıda bahsi geçen ana kavramlar ekseninde Mısıroğlu, 1990'lı yıllarda sahip olacağı Yeni-Osmanlıcı çizgisinin temellerini *övgü-sövgü* ikileminde atıyordu.

Yukarıda bahsettiğimiz siyasal ve düşünsel ortamda Mısıroğlu, henüz gençlik yıllarında olsa da düşünce yapısının oluşmaya başladığı yıllardı. Mısıroğlu'nun kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere *Büyük Doğu* ve *Serdengeçti* dergileri, zihni dünyasını oluşturmasında büyük rol oynamıştı. Dolayısıyla hem Mısıroğlu'nu hem de Necip Fazıl'ın siyasal düşünceleri ve tutumu ele alındığında iki isminde de muhafazakâr düşünceye sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Mısıroğlu, yıllar içerisinde çeşitli dönüşümler yaşayarak düşünce hattını değiştirdi. Diğer yandan Necip Fazıl'dan etkilenerek sahip olduğu düşüncelerin yanında hayatı boyunca yaşadığı çeşitli kırılmaların Mısıroğlu'nun faaliyetlerinin anlaşılması açısından da önemlidir.³ Zira aşağıda bahsedeceğimiz tahribat örneklerini Mısıroğlu'nun *dava* açısından kendince

³ Necip Fazıl'ın hayatı konusunda çeşitli tartışmalar olsa dahi bazı hatıralarda kendisi hakkında ilginç bilgilere rastlamak mümkündür. ("*Eşref Şefik, annemin çocukluk arkadaşı olduğu için, onun ağzından da dinlemiştik bunu: Eşref Şefik hastaymış; onu yoklamaya gelen Necip Fazıl'a ilaç alması için, bir miktar para vermiş. Necip Fazıl, ilaçları hemen alacağını söyleyip, evden çıkmış. Eşref Şefik beklemiş ne ilaçlar varmış ortada ne de Necip Fazıl. (...) Sabaha doğru kumarhaneden eli boş dönmüş...*") (Urgan, 1998: 99). Zira iktisadi sorunları kumar alışkanlığı nedeniyle bir türlü sona ermeyen Necip Fazıl, Adnan Menderes'e çeşitli mektuplar yazarak destek ister. Diğer yandan o sırada kurucusu olduğu *Büyük Doğu* dergisinin mali sorunlarını da çözümlenememesi arzusunadadır. Dolayısıyla paranın hangi gerekçeler ile alındığından ziyade Türk siyasal hayatında basın ve iktidar arasındaki ilişkinin gelişimi açısından oldukça önemli bir noktadır. "Dava" gereği her türlü bilginin ve belgenin tahrip edilme salahiyetinin bulunması, çeşitli maddi ve manevi ödüller karşılığında kabul edilerek meşrulaşması hususunda düşündürücü bir noktada olmasının yanında kendinden sonraki kuşakları etkilediği de açıkça görülebilir. Necip Fazıl'ın örtülü ödenekten aldığı paralar için (*Bkz: Karaca, 2018*). Necip fazıl ise bu konu hakkında şu açıklamayı yapmıştı: "*Evet, ben örtülü ödenekten para aldım ne aldığımdan ziyade neden ne yüzden aldığım mühimdir. Ben örtülü ödenekten methiyeci, kasideci, eski Roma cenazelerinde sahte ağlayıcılar gibi vicdan kiracısı olarak para almadım ve bunlardan hiçbirisini yapmadım. 1943'ten 1960'a kadar taştan taşla vurulan, zindandan zindana süründürülen mukaddesatçı, milliyetçi, Anadoluçu, ahlâkçı bir idealin himayesi yolunda para aldım...*" (Naskali, 2015: 105)

meşrulaştırmasını ve rahatlıkla anlatabilmesini üstadı olan Necip Fazıl'da da görülmesinin tesadüf olmadığı fikrindeyiz.

1930'lardan itibaren Cumhuriyet'in sekülerleşme ve laiklik konusundaki katı tutumuna karşılık eleştirel ve görece özgürlükçü bir anlayışın savunulduğu muhafazakarlık görüşünün çeşitli askeri darbeler ile kesintiye uğradı. Mısıroğlu özelinde ise bu gelişmeler yaşamına sürgün, mallarına el konulması ve hapis cezası olarak yansımıştı. Dolayısıyla bu tecrübeler Mısıroğlu'nun zihninde çeşitli tahribatlar ve fikir değişiklikleri yaratmış olmalıdır. Özellikle 1990'lardan sonra Türkiye'ye döndüğünde soğuk savaşın siyasal ve politik etkilerinin yoğun şekilde hissedildiği bir siyasal ortamda, Yeni-Osmanlıcı bir söylem minvalinde demeçler vermeye başladı. Özellikle komünizmle mücadele kapsamında (Bkz: Meşe, 2016; Çakır, 2017) sistemli bir biçimde Batılı ülkelerin ve Amerika'nın uzun yıllar boyunca sürdürdüğü İslamcılığa olan siyasal destek (Koç, 2021: 21-63), Mısıroğlu'nun Türkiye'ye döner dönmez verdiği bazı demeçlerde kendini göstermişti. Mısıroğlu, bu demeçlerinden birinde:

“Fesi Türkiye Cumhuriyeti'ne ve devrimlerine isyanı temsil ettiği için takıyorum. Kemal'in devrimleri ters yüz edilmedi. Osmanlı geliyor! Ecdat geliyor,” (Özakıncı, 2005: 441-442) demektedir.

Mısıroğlu, bir yandan Kemalist devrimlerin alaşağı edilmesini savunurken, muhafazakâr refleksleri ile tarihin önemine ve tarihle süreklilik kurma arzusuna vurgu yapıyordu. Bu noktada, sözlü beyanlarının yanında Sebil Yayınevi'ni tamamen davaya adanmış ve amaca giden yolda her şeyin mubah olduğu bir çizgiye çekmişti. Yayınevinden 1992 yılı içinde *Moskof Mezalimi I (Mısıroğlu, 1992)* isimli metinde yayınlanmıştı. Diğer yandan 1950'lerdekinden farklı olarak düşünce dünyasını milliyetçi-muhafazakarlıktan arındırarak daha çok *dini muhafazakarlık* olarak kurgulamıştı.⁴ Zira MSP deneyiminin ardından siyasetten uzak durduğu ve daha çok basın yayın faaliyetlerinde bir çeşit kanaat aktörü rolüne girdiği düşünülebilir. Dolayısıyla aşağıda örneklerini verdiğimiz tahrip edilmiş metinler, Mısıroğlu'nun kasıtlı şekilde ve tüm tecrübelerinin ışığında özenle seçtiği, *dava*'sının lehine olabileceğini düşündüğü metinlerin bazı örneklerdir. Ancak *dava*'sının lehine olabileceğini düşündüğünü bu hareketin hitap ettiği kitledeki siyasi ve popülist karşılığını hariç tutsak bile, sağ-muhafazakâr yazarlardan Mustafa Özel, zihinlerde ortaya çıkan tahribatı şu şekilde ifade etmektedir:

“Benden âlâ Büyük Doğucu olan varsa, beri gelsin. Lise yıllarım neredeyse Necip Fazıl'ı ezberlemekle geçti. Eee, hep lisede kalacak değiliz ya! Üstad, “Baticılar” karşısında bize başımızı dik tutmayı öğretti. Bunun sevabı onun dünya ve ahiretini şenlendirmeye yeter bence. Fakat aşırı öfkesi, Namık Kemal'den Halid Ziya'ya kadar birçok önemli şahsiyeti tarihsel bağlam içinde doğru kavramamızı imkânsızlaştırdı. Sahte kahramanlar diye etiketleyip, hepsini bir kalemde silip attık. Benim neslimin dindarları, Halid Ziya'ları sadece

⁴ Mısıroğlu'nun şu ifadeleri de bu noktada elzemdir. “*O sırada (1940'lı yılların sonları) güdümlü demokrasi mücadelesinin hızlanmasıyla dindar insanlar da milliyetçilik adı altında yavaş yavaş fikirlerini izhar etmeye başlamışlardı. Bunların her birinden bir şey kapmışımdır*” (Mısıroğlu, 3).

sınavlarda çıkabilecek edebiyat sorularını bilebilmek için okudu. Öfkemiz haklı, hükmümüz hatalıydı!”⁵

Mısıroğlu'nun Yayınevi Aracılığı ile Tahrip Ettiği Bazı Metinler

Mısıroğlu'nun kendisinin de ifade ettiği biçimiyle *davasını* sürdürme iddiası önce Sebil Yayınevi'nin kuruluşu ile başladı. Bu noktada önce yazılı-basılı eserler üzerindeki tahribatından bazı örnekler verdikten sonra dijital platformlardaki *pejoratif ve dezenforme* ettiği bilgilerden bahsedeceğiz.

Örneklerden ilki Tarık Mümtaz Göztepe'nin hatıraları konusunda yaşanan dezenformasyon olacaktır. Tarık Mümtaz Göztepe, az sayıdaki mütareke dönemi hatıralarından ilkinin “Mütareke Gayyasından Gurbet Cehennemine” ismiyle 1944'te *Yeni Sabah*'ta tefrika eder. Ardından aynı hatıranın bir bölümünü “Mütareke Günleri” günleri başlığı ile *İstiklal* gazetesinde neşreder. Hatıraların ikinci bölümünü “Gurbet Cehennemi” ismiyle yine *Yeni Sabah* gazetesinde 1945'te neşrettiği görülür. Her iki metin de tarihsel değeri azımsanamayacak miktarda önemli bilgiler içerir. Bu metinlerin toplanarak kitap halinde bir araya getirildiği ilk çalışma, 1969'da Kadir Mısıroğlu tarafından sahibi olduğu Sebil Yayınları'ndan basılır. Ancak metnin özgün isimleri yerine daha farklı başlıklar kullanılır. İkinci çalışma ise H. Afşin Günaydın tarafından Ali Birinci'nin katkıları ile Cümle Yayınları'ndan 2017-2019 yıllarında yayınlanarak metnin müdahale edilmemiş versiyonlu hali okuyucuya ulaştırılır (Göztepe, 2017; Göztepe, 2019).

Kısaca özetlediğimiz hatıraların yayınlanma serüveni 1944 yılında başlar. Ancak metnin iki farklı gazete ve farklı yıllarda yayınlanması ile birlikte ortaya bir edisyon farkı çıkar. Göztepe'nin hatıralarının başına gelmeyen kalmamış olsa da aslında metne ilk müdahalenin yazarın kendisi tarafından yapılmış olması hayli dikkat çekicidir. *Yeni Sabah* ve *İstiklal* neşri arasında bazı kelimelerin çıkarıldığı dikkatlerden kaçmaz. Hasan Afşin Günaydın, büyük bir titizlikle dipnotlarda bu kelime farklarını okuyucuya bildirir. Örneğin metnin Enver Paşa ve Vahidettin başlığında son padişah için “haris torun” kelimesi yerine “bahtsız torun” yazıldığı görülür. Bir başka örnek ise *Yeni Sabah* neşrinde “büyük tehlikeyi sezmekte olan bu kurnaz hükümdar” şeklinde yazılmışsa da *İstiklal* neşrinde bu ifadeden “kurnaz” kelimesi, çıkarılır. Müstakil örnekler olmadığını ve metnin içinde birçok yerde benzer durumların olduğunu göstermek adına bir örnek daha vermek arzusundayız. Talat Paşa ile Diran Kelekyan Efendi arasında geçtiğini ifade ettiği bir konuşmanın bu seferde *Yeni Sabah* neşrinde olmayıp *İstiklal* neşrinde eklendiğini görülür. Göztepe, diğer yandan arada geçen sürede vefat eden yahut sahip olduğu unvanı, görevi kaybeden isimlerin anıldığı kelimeleri değiştirir (Göztepe, 2017: 33-49).

⁵ Mustafa Özel'in Yunus Emre Tozal, Cemil Üzen, İsa Karaaslan ile röportajından. <https://arkakapak.babil.com/ilk-islami-romanimizi-ilk-baticci-romancimiz-yazdi/> (Erişim Tar. 5 5.2023)

Hatıranın serüveni Göztepe'nin henüz hayatta olduğu 1960'lı yıllarda Sebil Yayinevi tarafından kitap olarak basılması ile devam eder. Ancak bu sefer yazarın niyetinin yanında yayınevinin sahibi de olan Kadir Mısıroğlu'nun niyeti devreye girer. Mısıroğlu, *Mütareke Günleri* isimindeki hatıranın başlığını *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında* şeklinde değiştirmiş, *Gurbet Cehennemi* ismini taşıyan metni ise *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahidettin Gurbet Cehenneminde* başlığı ile yayınlamıştır. Tarık Mümtaz'ın hatıra metinleri incelendiğinde mütareke günlerinin siyasal ve sosyal gelişmelerini ele aldığı, Padişah Vahdettin'in kurmak istediği hükümetleri ayakta tutma çabasını ve yoğun şekilde de Damat Ferit Paşa'nın stratejik hatalarına ayırmıştır. Dolayısıyla müstakil bir Vahdettin anlatısı söz konusu değildir. Bu noktada mazlum ve gayya içinde bir Vahdettin portresi çizmek isteyen Mısıroğlu, başlığı bu amaca uygun şekilde değiştirir. Tarık Mümtaz'ın ikinci hatıra metni olan *Gurbet Cehennemi* ise *Mütareke Günleri*'ne göre Vahdettin ile alakalı çok daha az bilgi içerir. Ancak Tarık Mümtaz, kendisini merkeze alarak ve gurbette cehennemi yaşadığını anlatmak amacıyla bu başlığı seçer. Mısıroğlu'nun yayınladığı başlıktan çıkan anlam ise gurbet cehenneminde olan kişinin Vahdettin olduğudur. Halbuki Tarık Mümtaz'ın böyle bir ifadesi yoktur.

Metinlerin başlığında olduğu gibi içeriğine ciddi müdahalelerde bulunan Mısıroğlu, yaklaşık 1500 sayfalık iki hatırayı 650 sayfaya "sığdırmayı" başarmıştır. Hatıraların içinden çıkarılan ve/veya değiştirilen ifadelerin örnekleri aşağıdaki şekildedir:

"Yeni Padişah tahta oturup icraata başlar başlamaz Talat (Paşa)'yı sadârette ibka ettiğini bir hatt-ı hümayun ile ilan etmeye mecbur bırakılmış ise de **Enver (Paşa)'nın uhdesinde bulunan ordu ve donanmanın başkumandanlığını bizzat eline almasına mâni olunamamış veyahut müdahale edilmemişti...**" (Göztepe, 2017: 32)

şeklinde ifade Sebil Yayineviden çıkan versiyonda:

"Veliaht Vahideddin Efendi padişah olup tahta oturur oturmaz, Sadrazam Talât Paşa'yı ve kabinesini yerlerinde ve iş başında bıraktığını bir hattı hümayunla ilân etmekle beraber, **Enver Paşa'nın üzerinde bulunan Ordu ve Donanmanın baş kumandanlığını bizzat eline almıştı.**" (Göztepe, 1969: 19)

şeklinde dir. Mısıroğlu, Padişah Vahdettin'in belirli oranda zayıflığını vurgulayan ifadeleri değiştirmiştir. Bir başka örnek:

"İlk Cuma selamlığında perdahlı bir tıraşla görünen yeni hünkâr, **tahtını ve vatanını bırakıp Hicaz'a sığındığı bedbaht dakikasına kadar** bu kararında ısrarla sabit kaldı." (Göztepe, 2017: 33)

şeklindeki ifade:

"İlk Cuma selâmlığına, sinek kaydı, perdahlı bir tıraşla çıkan bu yeni hükümdar, **tacını tahtını bırakıp gurbet ellerine düştüğü en**

bahtsız günlerine kadar bu kararında sabit kalmıştı.” (Göztepe, 1969: 19)

haline dönüştürülmüştür. Çünkü Mısıroğlu'nun politik duruşu ve ideolojik yorumunda Vahdetin, bahtsız ve gurbet ellere gönderilmiş bir hükümdardır. Başka bir örnek;

“1908 Meşrutiyet İnkılâbı'nın kahramanı olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin **teşkilatlı ve sarp cephesine karşı ulu orta taarruza geçmekteki büyük tehlikeyi layıkıyla sezmekte olan bu kurnaz hükümdar**, bu büyük ve nazik tasfiye işinde Yavuz'u bırakıp İkinci Sultan Mahmud'u örnek olarak karşısına aldı.... Yeniçeri Ocağını **Kara Cehennem** adlı cesur bir humbaracı kumandanının himmetiyle kökünden temizlemişti. O hâlde İkinci Sultan Hamid'i tahtından indiren ve kendisinden daima şüphe ve nefret eden İttihat ve Terakki ocağına incir dikebilmek için her şeyden evvel bir **Kara Cehennem** lazımdı. Memlekette, ... **Padişah dikkatle aradığı Kara Cehennem'i bulabilmek için Cuma selâmlıklarını en münasip bir imtihan meydanı** ayrı huzura kabul ettiği general ve amiralleri birer birer tanımaya ve **ince bir elekten geçirmeğe başladı. Fakat temas ettiği bu paşaların hemen hepsinde Meşrutiyet İnkılâbını yapan ve Sultan Hamid'i tahtından indiren birer İttihatçı hüviyeti görülüyor** ve kendisinde sabit fikir hâline gelen bu vehimeden dolayı yoklamadan geçirdiği hiçbir general kalburüstü kalamıyordu...” (Göztepe, 1969: 21)

şeklindeki ifade metinden çıkarılmıştır.

Metnin içinden tamamen çıkarılan bir bölüm ise Mustafa Kemal Paşa hakkındaki kısımdır. Çalışmanın sınırları kapsamında belirli bir bölümünü ekliyoruz:

“**Genç Anafartalar kahramanı**, bu cülûsa tekaddüm eden günlerde Kafkas cephesinde fütuhatas benzer **parlak zaferler peşinde koşuyordu**.... Bu bâdirede? On Altıncı Kolorduyu bir altın ordu gibi düşmanın üzerine saldırtan bu Grandük Nikola Nikolayeviç'in' **mahşer gibi kuvvetlerine meydan okumuştur**. Padişahın, **veliahtlığı zamanında tanıdığı ve âdeta cezbesine kapıldığı silah arkadaşı ve genç mürşidi** işte bu Paşa idi. **Kafkas harp senelerindeki seri hâlinde parlak zaferleriyle** üzerine büyük bir dikkat çeken bu Paşayabir Cuma selâmlığını müteakip Hamidiye Camii hünkâr mahfelinde' huzura kabul edilerek **hakkında fevkalade iltifat ve hürmet gösterilmiş** ve uhdesine “**fahrî yaver-i şehriyari**” payesi tevcih edilmişti. **Mustafa Kemal Paşa hakkında Padişahın beslediği bu itimat ve hürmet** Enver Paşa önüne geçerek; “Biraz daha otur. Bak şimdi kim gelecek? dedi. Mustafa Kemal Paşa hazretleri teşrif ettiler. dedi.**Genç ve muvaffak ordu kumandanının parlak mavi gözleri taşkın bir neşe ile**

minelenmişti. Bahtı yaver kumandan, Harbiye nâzırını askerce selâmladıktan sonra paşaların elleri iki **dost eli gibi değil de iki kartal pençesi gibi birbirini kavradı**. ... (Enver Paşa'nın siyasetle iştigal etmesinden rahatsızlığını dile getirmesi üzerine) Mustafa Kemal Paşa ... Vatan, silâhlı bir tecavüz karşısında bulunduğu için biz sadece harp yapıyoruz. Fakat vatanın selâmeti bir gün siyaset yapmamızı emrederse bunu da harbi yaptığımız hulûs" ve sadakatle yapmakta bir lahza tereddüt etmeyeceğimize emin olmanızı rica ederim Paşam", dedi ...

Vehib Paşa, Muktedir bir kumandan olduğu kadar sayılı bir edip ve hatip olan **Vehib Paşa, Padişahın fenerle aradığı bir Kara Cehennem olabilir miydi acaba?** O da zorlu meslektaşı Kara Cehennem gibi topçu zabiti idi. **Anafartalar kahramanının hayranlığını Padişaha unutturmak için Vehib Paşa** biçilmiş kaftandı" (Göztepe, 2017: 35-38)

şeklindeki ifadelerin tamamı metinden çıkarılmıştır. Açıkça görüleceği üzere Mustafa Kemal Paşa hakkında övgü dolan bu ifadeler Mısıroğlu'nun tasarrufuna ve insafına maruz kalmıştır.

Padişah Vahdettin'in İttihat ve Terakki'ye karşı bir *kara cehennem* aradığını ifade eden Tarık Mümtaz,

"Saray dikkat kesilmişti. Nüzhet Sabit'in, İttihat ve Terakki'nin temeline bir cehennem bombası gibi savurduğu meşhur beyannamesini tatlı bir heyecanla ve içer gibi okuyan Padişah, bıyık altından gülüyordu ve acaba aradığım Kara Cehennemini bu yeni doğan meçhul ruhta mı bulacağım?" diye ümit ve hayallere kapılır gibi oluyordu." (Göztepe, 2017: 34)

şeklinde yazsa da bu ifade de metinden çıkarılmıştır.

Bir diğer örnek;

*"Damat Ferid'in Âyan Meclisi'nde İttihatçılara karşı takındığı bu jeste¹ Saray hayrandı, muhalefet mahfilleri minnettardı. Padişah, **eniştesinin celâdetiyle yerden göğe kadar iftihar ediyor ve gökte aradığı Kara Cehennem'i yerde ve sarayının içinde bulduğuna hükmeder gibi oluyordu.**" (Göztepe, 2017: 32)*

şeklindeki ifade tamamen çıkarılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin son günlerini anlatan ve I. Dünya Savaşı'nın yenilgisinin İttihat ve Terakki'nin üzerine kaldığını ifade eden Tarık Mümtaz'ın aşağıdaki ifadeleri de metinden çıkarılmıştır.

*"21 Kânunievvel 1918 Cumartesi günü siyasî hayat ve mevcudiyeti katî olarak nihayet bulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu son Millet Meclisi, son nefesinde veda ve vasiyete benzer şeyler söyleye söyleye gözlerini kapamış ve **dört yıl sürecektir kapkara bir geceden sonra doğacak mübarek bir güneşin fecrine iman besleyerek ve bu imanı***

millî bir âmentü³ hâlinde tekrar ve ikrar ederek bir milliyet mümini gibi ölmüştü. İttihat ve Terakki Cemiyeti, ölürken mağlubiyetle nihayet bulmuş ve bütün memleketin düşman ordu ve donanmaları tarafından işgaliyle neticelenmiş bir harbin ağır mesuliyet yükünü de olanca ağırlığı ile omuzlarında sürüklemişti" (Göztepe, 2017: 96).

Meşrutiyet ve mütareke devirlerinin önemli simalarından ve aynı zamanda Hürriyet ve İtilaf Partisi mensuplarından Mustafa Sabri Efendi, hakkında da bazı olumsuz ifadelerin de değiştirildiği görülmektedir. Örneğin:

"Keskin bir zekâ ile desteklenen şaşkırtıcı bir medrese mantığını elinde bir sihirbaz şakşağı gibi kullanmasını bilen bu Hoca Efendi, ..., en büyük muhalefet gazetesi olan Peyam-ı Sabah'ın baş sütunlarında kelimeleri elinde kukla gibi oynatan Cenap'la karşılıklı zekâ ve mantık perendelerine başlamış, Ahmed İzzet Paşa-Ahmet Rıza Bey ismini verdiği topyekûn bir kalem savaşıyla günün bu en kuvvetli iki siyasî pehlivanını künededen atmıştı. Kalemini ve zekâsını bu kadar ince bir maharetle kullanmasını bilen bu Hoca Efendi, çok yazık ki kendi fırkasını içinden çıkılmaz bir bozguna uğratan o müzmin ve hasta zihniyetin baş mümessili idi. İnat ve ihtirası bir iman haline gelmişti: "Bütün zabıtlar İttihatçıdır!" sözünü bir düstur hâlinde diline dolamıştı" (Göztepe, 2017: 99)

şeklinde ifade eden Tarık Mümtaz'a karşılık Mısıroğlu;

"Hoca Efendi, Tanzimat'ın amansız İkinci Sultan hane Hattı Hümayununu yazan ve bizzat okuyan Reşit Paşa'ya diş biliyordu. ... Padişah, kendi huzurunda böyle iri iri konuşan, başından büyük dâvalardan dem vuran bu Hoca Efendiden çok hoşlanmıştı. İttihatçıların haklarından gelse gelse bu zat gelebilir demişti. Hükümdarın huzurundan, büyük bir itibar ve iltifat la çıkan ve bir müddet sonra da Ayan Meclisi azalığına tayin edilen bu Konyalı Hoca Efendi, atının başını, ünlü dostu ve yoldaşı Mustafa Sabri Hoca gibi edebiyat bayırına ve basın yokuşuna sürmüyor, kalem oyunlarına ve mantık perendelerine asla asla girişmiyordu." (Göztepe, 2019: 80)

şeklinde değiştirmiştir.

Yine Mustafa Sabri Efendi hakkındaki şu ifadelerde Mısıroğlu'nun yayınladığı metinde yer almaz:

"Paşam! En büyük düşmanımız olan İttihatçılardan korkmayın. Zabıtlardan korkun!.. Mustafa Sabri Hoca'nın Enver Paşa'dan sıtkı sıyrılmıştı ve bütün Türk zabıtlarının bu Paşanın kumandası altında harp etmiş birer Enver Paşa fedaileri olduğunda ısrar ediyordu. Kendi ölçüsünde tam bir adet olan Mustafa Sabri Efendi, fırka hayatında ve cemiyet ölçüsünde muhakkak ki solda sıfırdı. İhtirası hudutsuzdu.

Onu kabinesine şeyhülislam olarak hürmetle' kabul eden Sadrazam Damat Paşa'yı..." (Göztepe, 2017: 98-100)

Mütareke Günleri isimli hatıradaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmamızın sınırları kapsamında bu kadarı ile iktifa ediyoruz.

Tarık Mümtaz'ın *Gurbet Cehennemi* isimli hatıralarındaki farklar ve eksiltmeler incelendiğinde ise orijinal hatıranın yaklaşık 700 sayfa olduğu görülmektedir. Mısıroğlu'nun yayınladığı metin ise sadece 187 sayfadır. Hatıranın içinde neredeyse Tarık Mümtaz'ın adı geçmemektedir. Halbuki Tarık Mümtaz'ın sürgün yaşamı boyunca yaşadığı ve şahit olduğu olayların çok büyük çoğunluğu hatıranın orijinal versiyonunda çeşitli başlıkların içinde geçmektedir. Mısıroğlu, hatıranın içerisinden Tarık Mümtaz'ı çıkarmıştır. Mısıroğlu, Tarık Mümtaz'ın anlatısından belirli bölümleri seçerek, sürgüne gönderilmiş ve orada çeşitli zorluklar yaşayan mazlum ve devrik Vahdettin biyografisi inşa etmeye çabalamıştır. Halbuki *Gurbet Cehennemi*'nin Tarık Mümtaz tarafından yazılan versiyonunda:

"Malta Adası'ndan Taif Kalesi'ne, Pîni Kışlasında, TBMM Vahîdeddin'i hal'ediyor, Malta'da Vahîdeddin'in yanındakiler, Bir şeyhin Vahîdeddin'e telkinleri, Malta'da İstanbul gazeteleri, Halife Abdülmecid'in Vahîdeddin aleyhindeki beyanâtı, Şerif Hüseyin'in Vahîdeddin'i daveti, Hicaz seyahati üzerine istihâre, Egypt vapuru Mısır yolunda, Kâzım Cevherî Yunan hizmetinde, Hürriyet ve İtilâfçılar kapışıyor, Halife Abdülmecid'in Vahîdeddin aleyhindeki beyanâtı, Lord Plumer'in ziyareti, Şerif Hüseyin'in Vahîdeddin'i daveti, Hicaz seyahati üzerine istihâre, Yusuf Bey el-Azme, Mevlanzade'nin dolandırıcı bir akrabası, Borçlar, intihar, yalan dolan, Çerkez Ethem Köstence'de, Kör Emin'in karıştırdığı halt, Mustafa Sabri Efendi, Ali Galip Bey'in at cambazlığı, Bulgaristan'dan nasıl sürgün edildim? Ben kimdim? Sarı Nebî Köyünde bir iftar, Hüsmen, Ahmet Ağa ve ben, İki kişilik Silistre kâflesi, Nihayet Tuna Matbaasında, Han köşesinden bir Türk evine, Artık "Mürettip Edirneli Ali Efendi"yim, Eyy Tarık Mümtaz Bey!" (Göztepe, 2019: 6-14)

gibi çok çeşitli konu ve kişiler hakkında başlıklar yer alırken Mısıroğlu versiyonunda sadece;

"Davet, Gurbet kâflesi, Büyük sevinç... Bir Arap lideri, Hicaz yolları, Mekke, Hüseyin'in emeli, Dönüş, San Remo, Mussolini ile Reşat Paşa, Hemder bir sabık şah, Damad Ferit Paşa, hüzünlü günler, Sanremo..., Sefih tipler, Yeni bir dalaverci, Tuhaf birkaç tip, Tip... Küstah bir yaver, Acı sefalet, Son gece, Hacedilen tabut" (Göztepe, 2019: 12)

başlıkları yer almaktadır.

Öte yandan her iki hatıraya da bakıldığında Göztepe'nin önceliği Padişah Vahdettin değildir. Göztepe, yaşadığı, gözlemlendiği ve duydukları üzerinden bir dönemin portresini çizmeye çalışmaktadır. Özellikle hatıraların 1944 yılında

neşredilen versiyonunda Mustafa Kemal'in karizmatik bir lider olarak sunulduğu da görülebilir. Ayrıca mütareke günlerinin zorluğunu sadece Vahdettin'in ve İstanbul Hükümeti'nin değil, tüm tebaanın, basın ve Kuvay-ı Milliyeciler'in çektiği de aşikârdır. Pek tabii olarak Avrupalı devletler tarafından işgale uğramış bir İmparatorluğun hiçbir kesiminde gündelik yaşamın rahatça sürdürülebileceği düşünülemez.

İkinci hatıra olan *Gurbet Cehennemi* metninin başlığı da Mısıroğlu tarafından değiştirilmişti. İlk hatıra olduğu gibi Tarık Mümtaz, sadece Padişah'ın yaşadığı zorluklara odaklanmaz. Hatta ikinci metinde Göztepe, Yüzellikler listesi ile yurt dışına çıkarılması hasebiyle çok büyük bir bölümünü kendi yaşadığı zorluklara ayırır. Adeta yazarını unutan bir hatıra ile karşı karşıya olduğumuz düşüldüğünde Mısıroğlu kasıtlı olarak sadece Vahdettin'i içeren bölümleri kitaplaştırmış ve amaca uygun tarih neşrinin *nadide* örneklerinden birine imzasını atmıştır. Yapılan bu tahribattan hareketle hatıraların trajikomik yanı ise, Mısıroğlu'nun kitabın takdim bölümünde hatıraların son derece objektif bir tutum ile kaleme alındığını ifade etmesidir (Göztepe, 1969: 3). Mısıroğlu'nun, *objektif bir tutumla* ne kast ettiğini kendisi beyan/itiraf ettiği için biz bu kısımda sözü ona bırakıyoruz:

“Ben kendisiyle (Tarık Mümtaz Göztepe) yayıncılığa başladım 60'lı yıllarda tanıştım. Onun birçok matbu eseri de vardır. Bunlardan “Dağıstan Arslanı İmam Şâmil”, “Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde” ve “Vahideddin Mütareke Gayyasında” isimli kitaplarını ben bastım. Tarık Mümtaz Göztepe'yle “Dağıstan Arslanı İmam Şâmil” isimli eserini basmak arzusuyla tanıştım. Yüz elliklerden olan birinin hem de Şeyh Şâmil gibi bir mevzu M. Kemal Paşa'yı karıştıracığına ihtimal vermediğim için kitabın daha önceki matbu nüshasını aynen bastım. Sonra gördüm ki hiç gereği yokken tam bir sayfa M. Kemal Paşa methiyesi yapmış. O'na bunu yakıştıramadım. Esasen ben O'nun daha önceki yayınlarından Ümit Dergisi'ne ilâveten Kadı Emmi isimli halk gazetesini de görmüştüm. Burada da 30 Ağustos'ta M. Kemal'i at üstünde şahlanmış bir sûrette resmettiğini görmüştüm. Fakat unutmuştum. Kitabı okumadan bastım.... İmam Şamil kitabındaki gibi tavizler vermiş bulunuyordu. Mesela kuvay-i inzibatiye meselesine dair söyledikleri resmi görüş istikametindeydi. Ankara'ya kendisini ziyarete gittim ve bu husustaki beyanlarının yanlışlığını başka kaynaklara dayanarak O'na anlattım. Bana verdiği cevap şu oldu: Haklısın ama öyle yazarsak bu eseri toplatırlar. Ben de O'na dedim ki: Böyle bir şey olursa bunun zararı bana gelir. Bırak O'nu ben düşüneyim. O: Hayır yalnız sana gelmez. Bana da ceza davası açarlar. Biliyorsun M. Kemal hakkında bir kanun vardır, dedi. Bunu üzerine ben de: O zaman ben seni o mesuliyetten kurtarmak için şöyle yapayım. Senin bana verdiğin müsveddenin her sayfasını imzalayarak sana iade edeyim. Ancak onun bir fotokopisini alarak bu eserde resmi görüşlere uygun olarak verilmiş tavizleri çıkarıp onlara dair seninle mutabık kaldığımız hususları onların yerine ben yazıp koyayım. Fazladan olarak bu ilaveleri benim

yapmış olduğuma dair size yazılı bir vesika da vereyim. Bu takdirde herhangi bir savcı sizi ifadeye çağırırsa: Bunları naşir ilave etmiş. İşte benim müsveddelerim. Kendisinden her sayfaya imza attırdım. Muhafaza ediyorum dersiniz. O zaman cezai mesuliyet de bana teveccüh eder dedim. Bu suretle mutabık kaldık. Bu mutabakat üzerine eseri mevcut şekliyle bastım. Dava da açılmadı. Bunları yazmaktan maksadım Osmanlı bakiyesi insanların M.Kemal devrindeki icraat sebebiyle duçar oldukları korkunun şiddetini göstermektir. Yoksa Tarık Mümtaz Göztepe Bey'i küçültmek değil." (Mısıroğlu, 2017: 81-88).

Mütareke devrine ait önemli hatıraların Sebil Yayinevi'nden çıkan versiyonu Erken Cumhuriyet Devri'ni çalışan akademisyen ve araştırmacıların sıklıkla başvurduğu bir kaynak haline gelmiştir (Bkz: Akşin, 2010; Tansel, 1977; Mandelli, 2016). Hâlbuki bu metin üzerinde Mısıroğlu tarafından yapılan müdahale ile tüm bağlam değişmektedir. Kaynak olarak kullanımı hususunda bazı handikapları bulunan bu türdeki eserlerde yukarıda bahsini geçirdiğimiz müdahalelerde söz konusu olunca artık nerede yazarın nerede Mısıroğlu'nun konuştuğunu anlamak zorlaşmaktadır. Bir yazarın Osmanlı İmparatorluğu'nun en buhranlı devirlerini konu alan hatıralarına yapılan bu müdahaleye belki ekonomik belki politik yahut her iki sebepten de ses çıkarmamış olması herhalde metne, okuyucuya ve en nihayetinde de tarih bilimine yapılabilecek büyük bir kötülüktür.

Mısıroğlu'nun metne yaptığı müdahaleyi kendince meşru ve gerekli olarak gördüğünü ayrıca belirtmek gerekiyor. Çünkü Mısıroğlu, sadece bu hatıralara değil, yazarın *Dağıstan Arslanı İmam Şamil* (Göztepe, 1969) kitabına da müdahalede bulunur. Göztepe'yle 1960'lı yıllarda tanıştığını, o tarihlerde basılmış olan *Dağıstan Arslanı İmam Şamil* isimli kitabını bildiğini ve basmak için Göztepe'den izin aldığını söyleyen Mısıroğlu, gazetede tefrika edildiği dönemde bazı bölümlerini okuyup beğendiğini, kitabın yazarına güvenip diğer bölümleri hiç okumadan bastığını belirtiyor. Ama bastıktan sonra kitabın içinde *yersiz* bir şekilde bir sayfanın Mustafa Kemal'e methiyeler için ayrıldığını görünce *canı sıkılan* Mısıroğlu bu kısma müdahale eder. Göztepe'yle konuştuktan sonra mutabık kaldıkları bir sayfalık kısım yerine yeni bir metin oluşturup, istemediği sayfaları sökerek, yerine bunları yapıştırdıklarını, bu şekilde 5000 kitabı tek tek elden geçirdiklerini ifade ediyor (Mısıroğlu, 2016: 83-84). Açıkça görüleceği üzere Mısıroğlu, metinler üzerinde yaptığı tahribatı, kendi kitabında hiçbir etik kaygı gözetmeden anlatmaktadır. Mısıroğlu'nun bu etik dışı davranışı mubah görmesinin nedeni çıkar ve amaçlarına hizmet edeceğini düşündüğü ve uygun gördüğü her türlü müdahaleyi meşru görüyor olmasıdır. Bu noktada Mısıroğlu, bizzat metin yazarına, yazdıklarına, hatıralarına olduğu gibi tarihi olaylara ve yaşananlara müdahale hatta tahrip etmeyi de kendinde bir hak görmektedir.

Göztepe'nin hatıralarının bu ilginç serüveni burada sona ermez. Zira Kadir Mısıroğlu için *üstad-ı azam* olan Necip Fazıl'ın, Göztepe'nin hatıra metnini nasıl tahrip ettiğini de Göztepe'nin ağzından aktaralım:

“... Necip Fazıl beyin daveti üzerine Türk ocağında, Osman Turan beyin hazır bulunduğu bir toplantıda enine boyuna ve açıkça görüştük. Üstadın niyeti bozuktur. Bu tefrikanın vaktiyle intişar etmiş bulunduğu gazetelerden eserin(e) kalıp kalıp aktarmalar yapmakta hiç mahzur görmüyor. Ben kendisine böyle bir hareketin, çok fena sonuçlar vereceğini, bizzat içinde yaşadığım ve şahsen şahit olduğum hatıralarımın tek bir satırının bile iktibasına müsaade edemeyeceğimi herkesin önünde sarahatla ve tekrar tekrar kendisine ihtar ettim. Gerek Osman Turan beyefendi gerekse refikaları hanım efendi, gösterdiğim titizliği haklı bulup Necip Fazılı ikaz ettiler ve elinde en küçük bir bilgi ve hatıra bulunmayan bir eseri nasıl yazabileceğini sordukları zaman, ben romanse eder hatta lüzum gördükçe bu hatıraların çıktığı gazetelere başvurarak oralardan istediğim kadar iktibaslar yapabilirim, diye herkesi güldüren bir deli saçması ortaya attılar. Görülüyor ki çok dikkatli olmamız ve elimizi çabuk tutmamız icap ediyor. Bütün bu rica ve haklı endişelerime hemen cevap vermenizi bekler size afiyetler ve başarılar dilerim aziz kardeşim. 4/7/1968 Ankara Tarık Mümtaz (İmza)” (Mısıroğlu, 1968: 86)

Bu mektuptan anlaşıldığı üzere “üstad Necip Fazıl”, gazetede yayınlanan tefrikanın içerisinden istediği bölümleri kullanmak suretiyle bir eser kaleme alır. Tespitimiz, ikili arasında bahse konu olan bu eserin aynı yıl baskı yapmış olan *Vatan Dostu Vahidüttün* (Kısakürek, 1968) isimli eser olduğudur. Bu metne bakıldığında daha önce kemalizmin inşa ettiği övgü/ sövgü dili bağlamında “müstebit, vatan haini ve kaçarak ülkeyi terk eden” bir Vahdettin imajı yerine “barışçıl, vatan aşığı ve sürgüne gönderilmiş” bir imaj çizilmek istenmektedir. Her iki imajında Vahdettin’in tarihsel gerçekliğine ne kadar uzak olduğu açıkça görülebilir. Padişah Vahdettin, ideolojik kaygılarla üretilen her iki tarihsel anlatının ve üretilen imajın dışında konumlandırılmalıdır.

Kadir Mısıroğlu’nun sahibi olduğu yayınevinden çıkan bir diğer hatıra ise Refi Cevat Ulunay’ın “*Bu Gözler Neler Gördü*” (Ulunay, 2004) isimli hatıra metnidir. Bu metinde ise Mısıroğlu, büyük bir ustalıkla aşağıdaki ifadeleri kullanarak yarattığı tahribatı itiraf eder ve bunu açıkça söylemekten hiçbir şekilde imtina etmez.

“Refi Cevad Ulunay’ ın Tercüman Gazetesi’nde 5 Kasım 1969 tarihinden itibaren, yani O’nun ölümünden sonra yayınlamış olan bu hatıralar iki kısımdır; Bunun birinci kısmı Sultan Vahideddin ağırlıklı ve daha ziyade müşahedeye dayanan hatıralardır. İkinci kısmı ise; Paris’te kendisinin de dahil olduğu bir grup maceracı Türkün hayatlarındaki sefahat ve sefalet tasvirleriyle dolu asıl kısımdır. Asıl diyoruz çünkü hatıratın dörtte üçünü bu kısım teşkil etmektedir. Bununla beraber bu ikinci kısım bize tarihe ciddi bir surette hizmet ifa edebilecek bir vasıfta olmadığından biz, bu kısmı hariç tutarak yazarın hatıralarını kendi tensibi olan; “Bu Gözler Neler Gördü” ismiyle yayınlıyoruz.” (Ulunay, 2004: 9-11)

Mısıroğlu, Refi Cevat'ın hatıralarındaki bilgilerden hangisinin *tarihe ciddi bir surette hizmet ifa edebileceğine ve ne hangisinin edemeyeceğine* tarih dünyası adına karar vermiştir. Yaklaşık 290 sayfalık bir hatıra metninin uygun görmediği kısımlarını çıkararak 110 sayfaya indirmiş, böylece bir hatıranın daha tahribatına yol açarak vahim bir hataya imza atmıştır.⁶

Halbuki Ulunay'ın tercüman gazetesinde yayınladığı hatıralardaki şu ifadeleri adeta Mısıroğlu'na cevap niteliğindedir:

“Çok yaşayan mı bilir, çok gören mi? Şüphesiz çok gören, çok yaşayan ve çok gezen. Ben de çok gezdim ve çok gördüm. Yaşım da kemalini buldu. Bütün bu gördüklerimi unutulmaya mahkûm hatıralar mezarlığına gömmek istemedim. Çünkü bütün gördüklerimin son asır tarihinde kıymetleri olduğuna inanıyorum. Tarih vukuatı yazar, o vukuatı etrafıyla, sebepleriyle anlatan, görgüye dayanan, hatıralardır. Bu itibarla ben de gördüklerimi hakikatten ayrılmayarak, mübalağaya kaçmayarak, olduğu gibi anlatmaya çalışacağım. Bu satırlarla tarihe hizmet etmeyi istiyor ve ümit ediyorum.” (Ulunay, 2002: 5)

Ulunay, “*bütün gördüklerinin son asır tarihinde kıymetleri olduğuna inanmaktadır.*” Ancak bu inancı, Mısıroğlu'nun siyasi arzularını desteklemediği yahut yaratmak istediği geçmiş biçimine uymadığı için yazarın bütünlüklü bir şekilde hayatı ve hatıralarının anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bu durum, akıllara Procrustes yatağını getirmektedir.⁷

Sebil Yayinevi tarafından yayınlanmış bir diğer hatıra metni *Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları*'dır. Bu hatıranın takdim yazısında ise metni yayına hazırlamış olan Sebil Yayinevi'nin takdim yazısındaki ifadeleri dikkat çekicidir.

“Cumhuriyet devrinde, Hilâfet'i ve binnetîce meşrûî idâreyi müdâfaa etmiş gerçek bir muhâlif olmasından dolayı bu büyük şahsiyet hakkında bugüne kadar ciddi bir araştırmaya dayanan hiçbir yayın yapılamamıştır. Muhâlifine nefes aldırmayan zehirli ve hürriyetsiz cumhuriyet havası dolayısıyla vâkî olan bu alâkasızlığın tek istisnâsı için bkz: Kadir Mısıroğlu- Üç Hilafetçi Şahsiyet, İstanbul, 1. baskı, 1995” (Lermioğlu, 2007: 7)

Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in hatıraları ile ilgili verilen bilgilerden ilki ilk sahifesinin eksik oluşudur. Hatıranın orijinal kopyasına ise ulaşamamıştır. Zaten Sebil Yayinevi'ne göre bu eksik olan kısımda “... *olsa olsa âilesi hakkında bir izâhat vermiş olacağını düşünüyoruz. Eğer böyleyse bu hâtıralardan beklenen faydaya bir zarar vermeyeceği kanaatindeyiz.*” (Lermioğlu, 2007: 9). Bu hatıradan en azından

⁶ Bu hatıra aslında Mısıroğlu'ndan iki yıl önce tefrika edildiği Tercüman gazetesinden aynen neşredilmiştir. (Bkz: Ulunay, 2002). Bu metnin toplam sayfa sayısı 282'dir.

⁷ Yunan mitolojisinde Poseidon'un oğlu olarak kabul edilen Procrustes, sahip olduğu yatağın, mükemmel boyutlarda olduğunu düşünür. Dolayısıyla tavernasına gelen tüm misafirlerinin bu boyuta uyması gerekmektedir. Bu nedenle Procrustes, yolcuları misafir ettiği zaman onları kendi yatağına sığdırmak için zorlar. Procrustes, gelen misafirler eğer yatağa sığmazsa, yatağa sığacak şekilde onların uzuvlarını budar. Buna karşılık, yatağın boyundan kısa olanların uzuvlarını yatağa uyacak şekilde çeke çeke uzatır. Elbette bu durum, yatağa yatan misafirler için bir ölüm uykusu demektir.

eksik nüshaların olduğunun belirtilmesi, yayıncılığın bir gereği olarak yerine getirilmiştir.

İsmail Hakkı Okday'ın çokça atıf alan hatıra metni *Yanya'dan Ankara'ya* (Okday, 1994) isimli hatıra metni de Sebil Yayınevi'nden çıkmıştır. Bu hatıranın tespit edebildiğimiz kadarıyla gazetede tefrika edilmemiş olmaması nedeniyle orijinali ile karşılaştırma imkânı bulamadık. Ancak bu metnin de kullanılırken oldukça dikkatli olunması ve diğer hatıraların başına gelen talihsizlikleri yaşayıp yaşamadığı ihtimali göz önünde bulundurularak kullanılması gerektiği fikrindeyiz. Hatıranın basıldığı yıl tanıtım bülteninde yer alan şu ifadeler ise dikkate değerdir:

“Sebil Yayınevi'nin Türk umumi efkarına arka arkaya sunduğu birbirinden kıymetli eserlerin hepsi de "hakikat sevgisi"ni temel şiar ittihaz edinmiş bulunan dürüst ve vatansever kalemlerin mahsülüdür. Bu defa tab ve neşrine muvaffak olduğumuz bu kıymetli hatırat, bilhassa devrinin gerçekleri adeta girift bir bilmece haline gelmiş bulunan Sultan Vahideddin etrafındaki vakıalara geniş ölçüde ışık tutacak bir kaynaktır. Değerli yazar, bu talihsiz sultanın hem yaveri ve hem de damadı olarak henüz aydınlığa kavuşmamış pek çok vak'anın içinde yaşamış ve gördüklerini bir objektif sadakatiyle tesbit ve ifade etmiştir. Bu sebeple kendisine, gerçeğe susamış imanlı Türk Gençliği adına candan teşekkür eder...” (Okday, 1994: 9)

Hatıra metni olmamakla birlikte Sebil Yayınevinden çıkmış ve edisyon farkları içeren bir diğer metin Uriel Heyd'in doktora tezini temel alarak kaleme aldığı *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp London 1950* (Heyd, 1950) isimli eseri bu sefer de “Ziya Gökalp: Türk Milliyetçiliğinin Temelleri” (Heyd, 1980) ismiyle çevrilmiştir. 1980'de Cemil Meriç tarafından çevrilen bu metnin 1979'da Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından çevrilmiş versiyonu ile isim ve edisyon farkları olduğu, diğer yandan bu noktada Cemil Meriç ve Sebil Yayınevinin ortak tasarrufunda bu edisyon farkının ortaya çıktığı görülmektedir;

“Gökalp'in çocukluk yılları, Osmanlı İmparatorluğu' nun derin fakat ömürsüz değişimlere uğradığı döneme rastlar.” Cümlesi Sebil Yayınevinden çıkan versiyonda “Hayatının ilk yılları Osmanlı devletindeki büyük değişimler dönemine rastlar”; “Gökalp'in dinsel şiirlerinin, bu mantıki yaklaşımla birlikte, Türk İslamiyet yaşamının gelişmesinde önemli bir rolü olan Sufizmin etkisinin bir sonucu belirgin bir mistik havası da vardır. Tanınmış şiiri “Din” şu sözlerle başlamaktadır:

Benim Dinim ne ümittir ne korku,
Allahım a sevdiğim den taparım.
Daha sonra vâize şöyle seslenir;
Vâiz ... bana muhabbeti şerh eyle
Ben aramam Şeytan nedir, Melek ne,

Seven kimdir? Sevilen kim? Sevmek ne?

Gökalp, halen günümüz Türkiye'sinin en büyük şairlerinden birisi sayılan Yunus Emre'nin en eski ustası olduğu tanınmış tasavvuf şiirlerini yeniden canlandırmaya da çalışmıştır." (Heyd, 1980: 98)

Sebil Yayinevi versiyonunda bu bölümdeki şiirler çıkarılmış, yazarın görüşlerindeki bağlam değiştirilmişti. Sebil Yayınevinden çıkan versiyonunda:

"Bir korku da taşır. Tasavvuftan gelen bir koku... O tasavvuf ki, Türklerin İslâmiyet anlayışında büyük bir rol oynamıştır. Gökalp, tasavvufî halk şiirini diriltmeğe çalışır. Fischer'e göre Gökaip, çocukların eskiden olduğu gibi mekteplerde İlâhi okumalarından yanadır. Kendisi de birçok İlâhiler yazmıştır. Dinî şiirlerinde, nazarî yazılarında geliştirdiği bazı fikirlere de rastlamak mümkündür: Allah mefkûrenin bir remzidir, gibi" (Heyd, 1980: 60)

denilmekle yetinilmiştir. Pek tabii örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dolayısıyla orijinal metnin 200 sayfadan 103 sayfaya nasıl düştüğü de anlaşılabilir. Diğer yandan elbirliği ile ortaya çıkan bu çevirinin de güvenilir olmadığı açıkça görülmektedir. Hem trajikomik hem de ironik durum ise;

"Kalam. Saptırılmamış, yaradılışındaki dürüstlüğü koruyabilmiş akıl; hüküm ve kararlarında doğruyu bulan akıl, sağduyu. İslâmiyet'in telakkisine göre bütün insanlar selim bir yaradılışla (fitrat-ı ilâhiyye) doğarlar. Hz. Peygamber'in, "Her çocuk, tabîi fitrat (İslâm yaratılışı) üzere doğar..." diye başlayan hadisleri de aynı konuyu teyid eder. Nasların umumi ifadelerinden çıkarılan neticeye göre, ilâhî ve islâmî yaradılışı bozulmayan, yani selim noktadan ayrılmayan insan akli ve vicdanı, iyilikle kötülüğün ayırt edilmesinde önemli bir ölçüdür." (Meriç, 1984: 185)

diyen Cemil Meriç'in *selim noktadan* ne için uzaklaştığıdır. Mısıroğlu ve Cemil Meriç arasında geçen tercüme eser hakkındaki diyalog Düccane Cündioğlu'nun metninde yer alır:

"Sebil yayınlarının sahibi Kadir Mısıroğlu Cemil Meriç bir ziyaretinde kendisine şu teklifte bulunur: Uriel Heyd'in "Ziya Gökalp aleyhindeki kitabını Ötüken'ciler basmaya yanaşmadılar. Bir Yahudi'nin tenkidini neşredemezlermiş. Sana versem sen neşredebilir misin? **Kadir Mısıroğlu'da "hayat-i maneviyemizi ifşad, gençliğimizi ise idlâl eden iki kişiden biri olduğuna inandığı Gökalp'i ilmi** surette tenkid eden bu tercüme yayınlamakta hiçbir beis görmemi ve Cemil Meriç'in talep ettiği 50.000 lirayı o devir için gayet yüksek bir ücret istemiş olmasına aldırmaksızın kendisine tediye etmek suretiyle tercüme alıp neşretmiştir" (Cündioğlu, 2006: 81; Ayrıca bkz: Şirin, 2015: 95-116).

Mısıroğlu'nun ifadesine göre Gökalp, *manevi hayatı alt üst etmiş ve gençliği de imandan saptırmıştı*. Dolayısıyla Gökalp'e, Yahudi kimliğine sahip Uriel Heyd'in

getirdiği eleştiriler Mısıroğlu için hızlıca kullanışlı bir enstrümana dönüştürüldü. Metin, Cemil Meriç'in tercümesi Mısıroğlu'nun niyeti ile birleşince ortaya farklı bir bağlamda yeni bir Heyd metni çıktı. Ancak Mısıroğlu için önemli olan Gökalp'i eleştirmekti. Kullanışlı ve kendi ideolojik yaklaşımına uygun her türlü metin onun için yayımlanabilirdi. Yukarıdaki örneklerden de hareketle Mısıroğlu'nun hiçbir metni yayıncılık minvalinde ele almadığını, ortaya çıkardığı tüm metinlerin ideolojik ve anti-kemalist çizgisine katkı sağlaması amacına hizmet ettiği açıkça görülebilir.

Yukarıda bahsi geçen isim ve hatıraların ortak bir özelliğinin olduğunu belirtmeliyiz. Sebil Yayınevi'nin yayınladığı bu metinlerin yazarlarının -Ziya Gökalp hariç- muhalif isimler olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Mısıroğlu, muhalif isimlerin bile metinlerine müdahaleler, ekleme / çıkarmalar yapmış, değişimlerle metinleri tahrip etmiş, bu yönde tasarruf etme hakkını da kendinde görmüştür. Dolayısıyla Mısıroğlu'nun bu yaklaşımı, kendi politik ve siyasal amaçlarına uygun metinler üretme noktasında hangi seviyeye ulaştığını göstermesi açısından da önemlidir.

Kadir Mısıroğlu'nun Sosyal Medya Aracılığı ile Yaptığı Tahribat Örnekleri

Kadir Mısıroğlu, yaşadığı yıllar itibari ile enformasyonun ve kitle iletişim aygıtlarının küreselleştiği ve bilginin yayılım hızının oldukça hızlandığı bir döneme de erişmesi, fikirlerini ve iddialarını çeşitli sosyal medya araçları üzerinden dolaşıma sokabilmesi yönüyle kendi yaşatlarının aksine özel bir noktaya sahiptir. Zira “*Üstad Kadir Mısıroğlu Resmî Youtube Sayfasıdır !..*”⁸ adıyla bir YouTube kanalı açılmış ve konuşmaları ve görüşmeleri bu platform ile hızlıca yayılmıştı. Kitle iletişim aygıtlarının yazıdan ve basılı metinlerden ziyade dijital ve görsel çağa evirildiği bu yıllarda YouTube platformu benzeri sosyal medya araçlarının (Instagram, Twitter, Tiktok vb.) birbiri ile kullanıcılar yoluyla iletişim ve etkileşim halinde olması, görüşlerinin ve iddialarının yayılım alanını genişletir. Öte yandan popülerleşen tarihi bilgi, 2000'li yıllardan sonra önce TV'de ve daha sonra sosyal medya da dağıtımını yaygınlaşmıştı. Politik fikirler ve iddialar, önceki yıllarda basın aracılığı (tv, gazete dergi vb.) ile dolaşıma girmişti. Günümüzde ise dağıtım yolunu sosyal medya olarak değiştirdi. Üstelik önceki yıllara kıyasla içinde bulunduğumuz zamanda geniş kitlelere olağanüstü bir hızda yayılmaya başladı.

Esasen Mısıroğlu'nun sosyal medya aracılığı ile ortaya attığı tarih tezlerinin tamamını ele almak ve cevaplamak pek mümkün görünmemektedir. Öte yandan bu çalışmanın amacı ve kapsamı da bu iddiaları cevaplamayı içermemektedir. Bu noktada tahribatın boyutlarını anlamak için birkaç örnekle yetineceğiz.

Kadir Mısıroğlu'nun farklı başlıklar içeren videolarına bakıldığında İslamiyeti konu alan videolarının dışında en yoğun konu başlıkları “Vahdettin, Mustafa Kemal Atatürk, Harf Devrimi, Şapka Kanunu, Lozan, Sevr, İnönü Dönemi

⁸ <https://www.youtube.com/channel/UChs4eriCxxa-Tpv6gbCeRIA> (Erişim Tar. 3.3.2023)

Uygulamaları, İstiklal Mahkemeleri” olduğu görülür. Bu başlıkların özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarına odaklandığı ve son derece politize edilmiş konuların seçildiği de aşıkardır. Mısıroğlu’nun zihninde İmparatorluğun sona ermesi, hanedanlığın kaldırılması, Vahdettin’in sürgüne gönderilmesi, İttihatçılarla başlayan ve Mustafa Kemal ve silah arkadaşları ile devam eden Millî Mücadele sürecinin bir *han-ıyağma* olduğu, adeta işgal edilmiş bir ülkeden ziyade çeşitli asker gruplarının bir araya gelerek (tabii önce Enver, Talat, Cemal üçlüsü ve Millî Mücadele kanadında Mustafa Kemal Paşa) İmparatorluğu ve Hanedanı devirme teşebbüsü şeklinde⁹ tahayyül edilmektedir. Bu noktada iddialarının büyük çoğunluğunda Rıza Nur’un hatıra metnini temele almaktadır. Rıza Nur’un hatıratı bu noktada özenle seçilmiş, İnkılap eleştirisine uygun paragraflar ve iddialar kendi görüş ve düşüncelerini temellendirecek şekilde değiştirilmiştir. Öte yandan olgusal ve tarihsel bir anlama çabasının olmadığı da aşıkardır. Halbuki 1850’li yıllardan itibaren İmparatorluğun içinde bulunduğu çeşitli siyasal, ekonomik ve zihinsel çöküş kapsamlı bir okuma ile zaten anlaşılmaktadır. Diğer yandan I. Dünya Savaşı’nda mücadele eden Rus İmparatorluğu bile Osmanlı’dan önce bir devrim ile sona erdirilmiş ve yerine yeni bir düzen inşa edilmişti.¹⁰ Diğer yandan sona eren İmparatorlukların hanedan üyelerine neler yapıldığını anlamak için birkaç metne başvurmak durumun vahametini anlamak açısından yeterlidir (Bknz: Rappaport, 2016; Rappaport, 2018). Mısıroğlu, İmparatorluktan ulus devlete geçişi, dönüşüm süreci olarak değerlendirmek yerine anti-kemalist bir refleks ile devrimsel bir hareket olarak düşünüyordu. Halbuki 1908’den itibaren İmparatorluk içerisinde yaşanan çeşitli politik ve siyasal olaylara bütünlüklü bir biçimde okusaydı büyük bir yanılğı içinde olduğunu anlayabilirdi.

Mısıroğlu’nun Vahdettin ve Mustafa Kemal ile yakından ilgilenmesinin bir başka sebebi, Cumhuriyet rejimi ve devrimlerinin argümanlarına karşı, oluşturulmaya çalışılan bir dini muhafazakarlığın fikri temellerini oluşturma çabasıdır. Zira yukarıda bahsettiğimiz ana kilit kavramları kullanarak popülist bir anlatım ve yazım tekniği ile geçmiş anlatıyla adeta kavga etmekte ve bu sonsuz ve sonuçsuz döngünün içinden çıkamamıştır. Hanedanlığı, Cumhuriyetle barıştırma çabasının da devam ettiği bazı gazeteci-yazarların metinleri¹¹ dışında

⁹ “Lozan; muazzam bir imparatorluk mirasının han-ıyağmasıdır... Türkün şahsına İslam’dan intikam alınarak, bütün bir İslam dünyasının başsız bırakılmasıdır!... Lozan’ın getirdiği, adalarla Yunan stratejik çemberine alınmış iktisadi kaynaklardan mahrum, her türlü unvan ve sıfatı yolunmuş gayri tabii hudutların çizdiği küçük bir Türkiye’dir.” (Mısıroğlu, 2012). (Tanıtım Bülteninden)

¹⁰ Eric Hobsbawm, İmparatorluk Çağı 1875-1914 isimli eserinde 1914’e kadar süregelen dönüşümün temel dinamiklerini zaten kaleme almıştı. Mısıroğlu, bu metni ya hiç okumamıştı yahut görmezlikten gelmeyi tercih etmiştir (Bkz: Hobsbawm, 2017).

¹¹ Bu fikre en yakın görünen isim Murat Bardakçı’dır. Bardakçı’nın “19 Mayıs: Bir Devlet Operasyonu” metni bu fikrin ortaya atılmasında önemli bir metin olmuştu. Bardakçı, daha sonra köşe yazısında “Mustafa Kemal Paşa’ya verilen görev devletin her kademesinin, Sultan Vahideddin’in, zamanın sadrazamı Damad Ferid Paşa’nın, Genelkurmay’ın, Denizcilik Bakanlığı’nın, daha birçok resmî kuruluşun ve en başta da Mustafa Kemal’in yer aldığı ciddi bir “devlet operasyonu”dur. Ortada padişah tarafından verilmiş “Git, işgale son ver” diye bir talimat yahut kendi başına alınmış bir karar değil, ayrıntıları titizlikle yapılmış ciddi bir hazırlık vardır!” demişti. 1919 yılında Devlet kimdir? diye sorulduğunda bu karmaşanın nereden geldiği anlaşılmaktadır. Bu ifadeden ne anlaşılacağını okuyucunuz takdirine bırakıyoruz. Ancak Millî Mücadele’nin

Mısıroğlu'nun iddiaları, yoğunluklu biçimde cumhuriyetin inşa ettiği tarih yazımını tersine çevirmeyi hedeflemiş bir popüler faaliyettir. Diğer yandan Vahdettin'in kendi gerçekliğini anlamak ve yorumlamaktan çok uzakta olduğu da açıkça görülmektedir. Zira benzer bir durum Kazım Karabekir'in hatıra metni üzerinden de yapılmakta, Karabekir'in kendi gerçekliği ve iddialarını anlamaya çalışmak yerine, iddiaların tersine çevrilmesi hususunda birer argüman haline getirilmeye çalışılmaktadır. İslam hakkında çeşitli konularda verdiği vaazlar dışında, Karabekir örneğinde olduğu gibi esasen Mustafa Kemal Paşa'nın çeşitli konularda muhalefet etmiş kimi isimlerin biyografilerini de es geçmemiş, Ali Şükrü Bey, Cevat Rıfat Atilhan, Dr. Rıza Nur gibi isimlerle yakından ilgilenmiştir. Dolayısıyla seçilen isimler, tarihi gerçekliklerinden oldukça uzak biçimde ele alınarak *amaca giden yolda her şey mübah* kabilinden değerlendirilerek birer araç haline getirilmiştir. Dolayısıyla Mısıroğlu'nun metodolojik yaklaşımı ve tahrifatı ne akademik ne de popüler tarih yazımı ile uyuşmamaktadır.

Sonuç

Sağ muhafazakâr düşüncenin bir bölümünün zihninde yer alan bu araçsallaşmış, gündelik, pragmatik ve çokça da politize edilmiş tarih anlayışı ve yaklaşımı, bilim dünyasının ürettiği bilgiye *pejotarif* bir etkide bulunmaktadır. Öte yandan tüm bu yaklaşımın, düşünce hattıyla metinler, yayınevleri ve sosyal medya aracılığıyla taşındığı, Türkiye'nin son yüz yılında bazı kesimler için adeta *ideolog* görevini üstlenmiş kişilerce kötüye kullanıldığı, toplumsal hafızanın kirletilmesi değiştirilmesi ve tek tipleşmesi ve yeni bir tarih anlatısının oluşturulma çabasına hizmet ettiği düşüncesindeyiz.

Kadir Mısıroğlu'nun devleti kutsayan, geçmişle sürekliliği vurgulayan ve devletle iktisadi ilişkiler kurarak patronaj inşa edilmesini olumlayan tipik bir muhafazakâr düşünceden ve bunu savunan aktörlerden beslenmesi, *dava*'nın lehine olabileceğini düşündüğü her türlü bilgiyi belgeyi ya da metni, dezenformasyona uğratarak buradan iktisadi bir kaynak sağlayabilmesinin ve en nihayetinde bunu meşru görmesinin nedenlerini anlatmayı hedefledik. Mısıroğlu, sosyal medya aracılığı ile gündeme getirdiği Ali Şükrü Bey, Kazım Karabekir yahut benzer isimlerin demokrasi inşası adına yaptıkları muhalefeti de anti-kemalist bir yaklaşım gibi göstermeye gayret etti. Bu noktada adı geçen muhalif isimleri, tarihsel gerçekliğinden kopararak araçsallaştırdı.

Mısıroğlu'nun müstakil bir örnek olmadığını, başka isimlerin de popüler tarih kisvesi altında benzer bir yaklaşım sergilediğini ve bu isimlerin de başka çalışmaların konusu olması gerektiğini düşünüyoruz.

başlangıcını 19 Mayıs 1919 ile başlatmak yerine 1908'den beri İttihatçılar ile başlayıp Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının sürdürdüğü bir değişim ve dönüşüm yılları altında düşünmek bu tartışmanın anlamsızlığını da bizlere gösterebilir.

Özellikle Tarık Mümtaz'ın hatıralarında yer alan bazı isim ve örneklerden de hareketle, iktisadi çıkarlar adına metinlerin tahrip edilmesi, tıpkı Vahdettin yurt dışında iken, gazete çıkararak onun Anadolu'daki imajını değiştirebileceği vaadi ile yanında bulundurduğu paranın bir *han-ı yağmaya* dönüştürülmesinde olduğu gibi¹² kendi *patronajını* inşa etme çabasında olan yazarların, yayınevlerinin ve gazetecilerin varlığı, gelenekselleşmiş bir yapıyla uzun bir süre daha devam edecek gibi görünmektedir. Bu noktada Türk tarihçilerinin usanmadan benzer sorunlar içeren metinleri, yayın faaliyetleri ile içerdiği problemleri hem akademiye hem de popüler tarih okuyucularına duyurması gerekmektedir. Bu çaba aynı zamanda kaynak seçimi ve kullanımında da büyük kolaylıklar sağlayabilir. Öte yandan bu metinlerin kaynak olarak kullanılmaması yahut kullanılmak zorunda ise de çok dikkat edilmesi gerektiği aşikardır.

Politik amaçlar doğrultusunda müdahale edilmiş metinler, çok ciddi metodolojik sorunlara neden olduğu ve bu sorunun herhangi bir yol ile ortaya çıkarılmadığında kişilerin düşünsel dünyaları üzerinde yanlış ya da eksik sonuçlar doğurabileceği göz ardı edilmemelidir. Diğer yandan bu kabilde devam edecek bir metodolojik sorunun en büyük mağduru yine tarihin kendisi olmaktadır.

Kaynaklar

- Akkaş, H. H. (2000). İngiliz Muhafazakâr Siyasal Düşüncesi ve Edmund Burke (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Akkaş, H. H. (2004), Siyasal ve Kültürel Sorunlarına Yaklaşımı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akkaş, H. H. (2023). Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Düşünce. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 241-254.
- Akşin, S. (2010). *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (1918-1919)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Arendt, H. (1996). *Geçmişle Gelecek Arasında* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2002). Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Nazi Yol İzleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (74), 6-31.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

¹² Mısıroğlu, Tarık Mümtaz Göztepe'nin hatıralarının içinde belirli bölümleri kesip biçmek yerine tamamını yayınlamış olsaydı, Vahdettin'in yanında götürdüğü parasını kimlerin nasıl *han-ı yağmaya* çevirdiğini okuyucuya aktarmış olacaktı. Trajikomik olsa da II. Abdülhamit'in başına da benzer bir durum gelmişti. Mizancı Murad örneği bu noktada oldukça düşündürücüdür. (Bkz: Uçman, 2005: 212-213).

- Bora, T. (2021). *Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik Muhafazakarlık İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burke, E. (1790). *Reflections on the Revolution in France*. London: London Press.
- Burke, E. (1996). Gelenekselcilik [B. Canatan, Çev., J. Kekes (Der.)]. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(3), 11-28.
- Cündioğlu, D. (2006). *Bir Mabet İşçisi: Cemil Meriç*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Çakır, R. (2017). *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çiğdem, A. (2002). Muhafazakârlık Üzerine. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (74), 32-50.
- Duman, F. (1996). Edmund Burke: Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(1), 31-53.
- Erdoğan, M. (2008). Muhafazakârlık: Ana Temalar. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 5-10.
- Göztepe, T. M. (1969). *Dağıstan Arslanı İmam Şamil*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Göztepe, T. M. (1969). *Sultan Vahdettin Mütareke Gayyasında*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Göztepe, T. M. (2017). *Mütareke Günleri*. In H. A. Günaydın (Haz.), Ankara: Cümle Yayınları.
- Göztepe, T. M. (2019). *Gurbet Cehennemi*. In H. A. Günaydın (Haz.), Ankara: Cümle Yayınları.
- Güngörmez, B. (1996). Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(1), 11-30.
- Güngörmez, B. (2013). Türk Düşünce Dünyasında Türk Muhafazakârlık Sorunsalı ve Kültürel Muhafazakârlık Olarak Türk Muhafazakârlığı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 10(39), 161-179.
- Heyd, U. (1950). *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp*. London: The Harvill Press.
- Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri* (K. Günay, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Heyd, U. (1980). *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (C. Meriç, Çev.). İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Hobsbawm, E. (2017). *İmparatorluk Çağı 1875-1914* (V. Aslan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kadirbeyoğlu, Z. (2007). *Kadirbeyoğlu Zeki Bey’in Hatıraları* (Ö. F. Lermioğlu, Haz.). İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Karaca, A. (2018). *Necip Fazıl’dan Menderes’e Mektuplar*. İstanbul: Kopernik Yayınları.

- Kısakürek, N. F. (1968). *Vahidüddin – Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Kirk, R. (1996). Süreklilik ve Değişim. In F. Cakır (Çev.), *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(4), 11-26.
- Koç, N. (2021). Milli Türk Talebe Birliği: Bir Öğrenci Yapılanması ve Necip Fazıl Kısakürek. *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 23-63.
- Mandelli, R. (2016). *Son Sultan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun San Remo'da Ölümü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mannheim, K. (1996). *Crisis of Liberalism* (D. Kettler & V. Meja, Çev.). New York: Transaction Publishers.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve Ütopya* (M. Okyayuz, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Meriç, C. (1984). *Işık Doğudan Gelir*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Meşe, E. (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mısıroğlu, K. (1992). *Moskof Mezalimi I*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Mısıroğlu, K. (2012). *Lozan Zafer mi Hezimet mi?*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Mısıroğlu, K. (2016). *Benden Tarihe Haberler*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Mollaer, F. (2017) *Muhafazakarlığın İki Yüzü*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Naskali, E. G. (2005). Örtülü Ödenek Davası/Yassıada Zabıtları. Kitapevi Yayınları.
- Nisbet, R. (1977). Muhafazakarlık. In T. Bottomore & R. Nisbet (Der.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (E. Mutlu, Çev.). İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Okday, İ. H. (1994). *Yanyadan Ankaraya*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Özakıncı, C. (2005). *Türkiye'nin Siyasi İntiharı Yeni Osmanlı Tuzağı*. Ankara: Otopsi Yayınları.
- Özcan, A. (2011). Muhafazakâr Tarihçiliğin Popüler Yüzü: İnanmıyorum Bana Öğretilen Tarihe. *Doğu-Batı Dergisi*, (58), 244-276.
- Rappaport, H. (2016). *The Last Days of the Romanovs*. George H. Doran Company.
- Rappaport, H. (2018). *The Race to Save the Romanovs: The Truth Behind the Secret Plans to Rescue Russia's Imperial Family*. Windmill Books.
- Söğütlü, İ. (2011). Tarihsel ve Toplumsal Bağlamı İçinde Kemalizm, Aydınlanma, Muhafazakarlık İlişkisi Üzerine Bir Derkenar. *Doğu-Batı Dergisi*, (58), 164-188.
- Şirin, İ. (2018). *Bilinmeyen Yönleriyle Cemil Meriç*. In M. Ç. Özdemir (Ed.), Ankara: Altınordu Yayınları.
- Tansel, S. (1977). *Mondrostan Mudanya'ya Kadar*. Ankara: MEB Yayınları.
- Uçman, A. (2005). Mizancı Murad. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara.

- Ulunay, R. C. (2002). *Bu Gözler Neler Gördü*. İstanbul: Çatı Yayınları.
- Ulunay, R. C. (2004). *Bu Gözler Neler Gördü*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Urgan, M. (1998). *Bir Dinazorun Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- Mısıroğlu, K. 4.2.2023 tarihinde *Terceme-i Hal*,
(<https://kadirmissiroglu.com/tercemei-hal.html>) adresinden alınmıştır.
- Mısıroğlu, K. (Tarihsiz) 3.3.2023 tarihinde
<https://www.youtube.com/channel/UChs4eriCxxa-Tpv6gbCeRIA>
adresinden alınmıştır.
- Bardakçı, M. (Tarihsiz) 4.3.2023 tarihinde
<https://www.youtube.com/watch?v=gkcSmS75E2c> adresinden
alınmıştır.
- Mısıroğlu, K. (Tarihsiz) 5.3.2023 tarihinde
<https://www.youtube.com/watch?v=k5c7RUOrogM> adresinden
alınmıştır.
- Mısıroğlu, K. (Tarihsiz) 5.3.2023 tarihinde
<https://www.youtube.com/watch?v=xj2TPnxrIzU> adresinden
alınmıştır.
- Mısıroğlu, K. (Tarihsiz) 4.4.2023 tarihinde
[https://www.indyturk.com/node/28471/haber/kadir-
m%C4%B1s%C4%B1ro%C4%9Flunun-cenazesini-topra%C4%9Fa-verildi](https://www.indyturk.com/node/28471/haber/kadir-m%C4%B1s%C4%B1ro%C4%9Flunun-cenazesini-topra%C4%9Fa-verildi),
adresinden alınmıştır.
- Özel Mustafa, (Tarihsiz) 5.5.2023 tarihinde [https://arkakapak.babil.com/ilk-
islami-romanimizi-ilk-batici-romancimiz-yazdi/](https://arkakapak.babil.com/ilk-islami-romanimizi-ilk-batici-romancimiz-yazdi/) adresinden alınmıştır.